

Европейски съд по правата на човека

Еъри срещу Ирландия

(Airey v. Ireland)

Решение от 9.10.1979 г.

(резюме)*

чл. 6, т. 1: право на достъп до съд, правна помощ; **чл. 8:** зачитане на семейния живот

В случаи, когато безплатна помощ от адвокат е наложителна, за да се гарантира реален достъп до съд, чл. 6, т. 1 задължава държавата да осигури такава помощ и по граждански дела.

Факти по делото

В Ирландия, макар и Конституцията да не допускала прекратяване на брака чрез развод, съпрузите можели да бъдат освободени от задължението за съжителстване - чрез споразумение помежду им или чрез съдебно решение за разделяне. Такова решение можело да бъде постановено само ако ищецът докаже едно от следните три брачни провинения - изневяра, жестокост или противоестествени практики. Г-жа Еъри решила да поиска съдебно разделяне от съпруга си, който упражнявал физическо насилие и морален тормоз върху нея и децата им. Макар и да бил напуснал семейното им жилище, тя се опасявала, че може да се върне. По вътрешното законодателство страните можели да водят такова дело лично, без задължително процесуално представителство от адвокат, но според предоставените от правителството данни, на практика ищците винаги били представлявани от адвокати. Адвокатските хонорари варирали в зависимост от оспорването на иска, сложността на случая и броя на разпитваните свидетели. При успешен изход, ответникът заплащал направените от ищеца разноски, доколкото са присъщи и разумни. Жалбоподателката била в лошо материално положение и нямала възможност да заплати сама за защитата си. Според вътрешното законодателство, не се отпускали и средства за осигуряване на безплатна правна помощ за ищците по такива дела, както и по граждански дела въобще. Тя не могла да намери адвокат, който да я представлява без заплащане, осигурено от самата нея или по реда на безплатната правна помощ.

Резюме на решението на Европейския съд

Жалбоподателката твърди, че необходимите, но високи разноски, при липсата на безплатна правна помощ, са й попречили да упражни правото си на достъп до съд по искането ѝ за съдебно разделяне със съпруга ѝ, в противоречие с чл. 6, т. 1.

"Не може да има съмнение, че изходът от производството за разделяне е "решаващ за частни права и задължения" и оттам, а fortiori, за "граждански права

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

и задължения" по смисъла на чл. 6, т. 1. При това положение, чл. 6, т. 1 е приложим в настоящия случай. "Чл. 6, т. 1 осигурява на всеки правото всяка претенция, свързана с неговите граждански права и задължения да бъде разгледана от съд" (решението по делото [Голдър](#)). Чл. 6, т. 1 следователно включва за г-жа Еъри право на достъп до Върховния съд, за да предяви молбата си за съдебно разделяне. Съдебното разделяне е средство за защита, уредено от ирландското право, и като такова, трябва да бъде на разположение на всеки, който отговаря на предвидените законови условия. Правителството твърди, че жалбоподателката е имала достъп до Върховния съд, тъй като е можела да се яви пред съда и без помощта на адвокат. Съдът не счита тази възможност, сама по себе си, за решаваща. Замисълът на Конвенцията е да гарантира не права, които са теоретични или илюзорни, а права, които са практически и реални. Това особено важи за правото на достъп до съдилищата, с оглед на високото място, което правото на справедлив процес заема в демократичното общество. Ето защо, трябва да се установи дали явяването на г-жа Еъри пред Върховния съд, без помощта на адвокат, би било ефективно, в смисъл би ли била тя в състояние да защити своята теза подходящо и достатъчно. Съдът смята за сигурно, че жалбоподателката би била в неблагоприятно положение, ако съпругът ѝ се представлява от адвокат, а тя - не. Съвсем отделно от тази евентуалност, по мнение на Съда не е реалистично да се предположи, че в съдебен спор от този характер, жалбоподателката би могла ефективно да води делото си, въпреки помощта, която, както е подчертало Правителството, съдията оказва на страни, действащи лично. В Ирландия решение за съдебна раздяла не може да бъде получено в районен съд, където производството е относително просто, а само във Върховния съд." Съдът цитира труд на специалист по ирландско семейно право, който разглежда Върховния съд като най-малко достъпния, не само заради това, че "хonorарите за представителство пред него са много високи", но също и поради факта, че "процедурата за започване на производство ... е сложна". Съдът отчита също сложността на доказването и на правните въпроси, които се поставят в такива производства, както и нормалната емоционална ангажираност, която е пречка при защитата на тезата. "По тези причини Съдът счита за съвсем неправдоподобно лице в положението на г-жа Еъри да може ефективно да защити тезата си. От горното Съдът заключава, че възможността да се яви лично пред Върховния съд не предоставя на жалбоподателката реално право на достъп, и следователно, не представлява вътрешно средство за защита, чието използване се изисква от чл. 26."

Правителството поддържа, че за разлика от делото *Голдър*, в настоящия случай жалбоподателката е била възпрепятствана да ангажира адвокат не в резултат на акт на държавен орган, а по лични причини, за които държавата не може да бъде отговорна по Конвенцията. Съдът не приема този аргумент. "На първо място, фактическа спънка може да бъде в разрез с Конвенцията също толкова, колкото и правна пречка (споменатото решение по делото *Голдър*). По-нататък, изпълнението на задължение по Конвенцията понякога налага позитивно действие от страна на държавата; в такива случаи държавата не може просто да остане пасивна и "няма основание да се прави разлика между действия и бездействия" (вж. решенията по делата [Маркс](#) и [Де Вилд, Оумс и Версайн](#)). Задължението да се осигури едно реално право на достъп до съдилищата попада в тази категория задължения." Правителството поддържа, че Конвенцията установява задължение за осигуряване на безплатна правна помощ само по наказателни дела, при това не неограничено (чл. 6, т. 3 (с)). То твърди също, че

при ратифициране на Конвенцията, Ирландия е направила резерва по чл. 6, т. 3 (с), която a fortiori означава, че тя не се е съгласявала да осигурява неограничено безплатна правна помощ по граждански дела. То поддържа накрая, че се касае за въпрос на социално и икономическо развитие. "Съдът си дава сметка, че по-пълното осъществяване на социални и икономически права зависи в голяма степен от положението - най-вече финансово - господстващо в държавата. От друга страна, Конвенцията трябва да се тълкува в светлината на съвременните условия, а и тя е замислена да гарантира индивида по един реален и практически начин в областите, за които се отнася. Макар и Конвенцията да урежда основно граждански и политически права, много от тях имат отражения от социално или икономическо естество. Затова Съдът счита, както и Комисията, че, взет сам по себе си, фактът, че при тълкуване на Конвенцията може да се навлезе в сферата на социални и икономически права, не трябва да бъде решаващ фактор срещу едно такова тълкуване; няма непреодолима граница, отделяща тази сфера от приложното поле на Конвенцията. В определени случаи възможността за явяване пред съда лично, дори без помощта на адвокат, ще задоволи изискванията на чл. 6, т. 1; може да има случаи, когато такава възможност осигурява адекватен достъп дори до Върховния съд. В действителност, много зависи от конкретните обстоятелства. Освен това, докато чл. 6, т. 1 гарантира на страните по един спор реално право на достъп до съдилищата за произнасяне по техните "граждански права и задължения", той оставя на държавата свободен избор на средствата за постигането на тази цел. Установяването на система за безплатна правна помощ ... съставлява един от тези начини, но има и други, като например опростяване на процедурата." Изложеното "следователно не означава, че държавата трябва да осигурява безплатна правна помощ за всеки спор относно "гражданско право". "Съдът е съгласен, че да се твърди съществуването на задължение с толкова голям обхват, би било в разрез с факта, че Конвенцията не съдържа разпоредба за правна помощ при такива спорове, тъй като чл. 6, т. 3 (с) се отнася само за наказателни производства. Но, независимо че липсва сходна разпоредба за граждански съдебни производства, чл. 6, т. 1 може понякога да задължи държавата да осигури помощ от адвокат, когато такава помощ е наложителна за един реален достъп до съд, било защото представителството от адвокат е задължително, както е по вътрешното право на някои от договарящите се държави при различни видове съдебни спорове, било поради сложността на производството или на случая. Що се отнася до ирландската резерва по чл. 6, т. 3 (с), тя не може да се тълкува като засягаща задълженията по чл. 6, т. 1, следователно е ирелевантна в случая. Жалбоподателката не е могла да намери адвокат, съгласен да действа от нейно име в производството за съдебно разделяне. Вземайки предвид всички обстоятелства по случая, Съдът намира, че г-жа Еъри не е имала реално право на достъп до Върховния съд, за да подаде молба за постановяване на съдебно разделяне. Следователно, имало е нарушение на чл. 6, т. 1."

Жалбоподателката се оплаква също, че тъй като производството за съдебно разделяне е по-достъпно за лицата в добро материално положение, е налице дискриминация, основана на "имущество", в нарушение на [чл. 14](#), във вр. с чл. 6, т. 1 от Конвенцията. Съдът приема, че след като е намерил нарушение на самия чл. 6, т. 1 и не се касае за случай, в който явното неравенство при осигуряването на правото, гарантирано от този текст, е основен аспект на случая, не е необходимо да разглежда въпроса по чл. 14.

Съдът приема, че е извършено нарушение и на чл. 8 от Конвенцията (неприкосновеност на семейния живот). Макар и този текст да гарантира главно

защитата на индивида срещу произволна намеса от страна на властите, "в добавка към това предимно негативно задължение, може да има и позитивни задължения, свойствени на реалното зачитане на личния или семеен живот". Възможността да се иска съдебно разделяне, дадена от вътрешното право, означава "признаване на факта, че защитата на личния или семеен живот на съпрузите понякога може да изисква освобождаването им от задължението за съвместно живеене". "Ефективното зачитане на личния или семеен живот задължава Ирландия да направи това средство за защита реално достъпно, когато е уместно, за всеки който пожелае да прибегне до него." Като не е била в състояние да се обърне към Върховния съд, жалбоподателката е била в невъзможност да потърси "съдебно признаване на настъпилата de facto раздяла със съпруга ѝ".

Г-жа Еъри твърди и нарушение на [чл. 13](#) от Конвенцията, тъй като не е разполагала с ефикасно вътрешно средство за защита срещу горните нарушения на правата си. "Тъй като членове 13 и 6, т. 1 се припокриват в този конкретен случай, Съдът не счита за необходимо да се произнася дали има пропуск да се спазят изискванията на първия от текстовете: тези изисквания са по-малко строги от изискванията на втория текст и в случая се покриват изцяло от тях."